

КОМПЛЕКСНІСТЬ ПІДХОДІВ У ПОДОЛАННІ ЗАЇКАННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

COMPREHENSIVE APPROACHES TO OVERCOME STUTTERING OF PRIMARY SCHOOL-AGED CHILDREN

Стаття присвячена обґрунтуванню засобів подолання заїкання у дітей молодшого шкільного віку на уроках художньо-естетичного циклу. Раннє розпізнавання можливих відхилень у мовленні дитини надаватиме можливість запобігти їм за допомогою педагогічно-логопедичних прийомів.

Доведено, що кваліфікація майбутнього вчителя музичного мистецтва передбачає набуття комплексу теоретичного та практичного досвіду.

У статті виокремлено ключові підходи в реалізації державних стандартів, що в поєднанні з упровадженням в освітньо-виховний процес комплексності в навчанні надає можливість: розширити асоціативні уявлення здобувачів середньої освіти; збагатити їх суб'єктивне світосприйняття. Ці завдання можуть вирішуватися на рівнях від міжпредметного зв'язку до об'єднаних уроків. Змістом даних уроків можуть бути такі мистецтва як: музичне, образотворче, хореографічне, театральне та екранне. Взаємозв'язок між ними здійснюється завдяки об'єднанню уроків і тем. Відзначено, що для здійснення ефективної нормалізації порушень мовлення у дітей потрібно: враховувати їх індивідуальні та вікові особливості; створювати мотивацію до подолання мовленнєвих розладів, адекватну віковим і психофізіологічним особливостям дитини; налагоджувати колективні стосунки з логопедом, психологом, учителями, батьками для оптимального найефективнішого шляху корекції заїкання.

Проаналізовано основні завдання та принципи щодо організації уроків та доведено, що комплексний підхід у подоланні заїкання є засобом застосування всебічного впливу для корекції та розвитку особистості дитини із заїканням. У статті обґрунтовано декілька основних форм і методів подолання заїкання у дітей і підкреслена необхідність акцентування уваги дитини на її успіхах, створенні «ситуації успіху».

Проблема заїкання має широкий резонанс у сучасній корекційній педагогіці, соціалізація та комунікація стали одними з важливіших аспектів життя особистості. Подолання і запобігання мовленнєвих порушень сприятимуть всебічному розвитку особистості дитини, усуваючи перешкоди для реалізації її суспільної спрямованості.

Ключові слова: *учитель музичного мистецтва, заїкання, міжпредметний зв'язок, комплексність навчання, корекційна педагогіка.*

The article is about substantiation of ways how to overcome stuttering of primary school-aged children at the lessons of the artistic and aesthetic cycle. Early recognition of possible deviations of the child's speech will help to prevent them through pedagogical and speech therapy techniques.

It is proved that the qualification of a future musical art teacher integrates processes in which a complex of theoretical and practical experience is implemented by adapting the acquired knowledge, skills and abilities in future educational activity.

The article highlights key approaches of state standards implementation, which, in combination with the introduction of comprehensive training in the educational process, provides an opportunity to: expand the associative ideas of secondary education students; enrich their subjective perception of the world. These tasks can be solved on all levels starting from intersubject connections to integrated lessons. The content of the mentioned lessons can be related to such types of art as: musical art, fine arts, choreographic art, theatrical and screen art. The relationship between them is carried out by combining lessons and topics. It is noted that in order to implement effective normalization of children's speech disorders, it is necessary: to take into consideration the individual and age characteristics of children; to create a motivation to overcome speech disorders, which should be adequate for the age and psychophysiological characteristics of the child; to establish public relations with a speech therapist, psychologist, teachers and parents for the optimal and most effective way to correct stuttering.

The main tasks and principles of organizing lessons were analyzed and it was proved that an integrated approach to overcome stuttering is one of means of applying comprehensive influence to correct and develop the personality of a stuttering child. The article substantiates several basic forms and methods how to overcome children's stuttering and emphasizes the need to focus the children's attention on their success, creating a "situation of success".

The problem of stuttering has a wide resonance in modern correctional pedagogy. Socialization and communication have become one of the most important aspects of a person's life. Overcoming and preventing speech disorders will contribute to the comprehensive development of children's personalities, eliminating obstacles for implementing their social orientation.

Key words: *musical art teacher, stuttering, intersubject connections, comprehensive training, correctional pedagogy.*

УДК 376-056.264-053.6(045)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/53.2.13>

Цехмістро О.В.,

канд. мистецтвозн.,
ст. викладач кафедри вокально-хорової
підготовки вчителя
Комунального закладу «Харківська
гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

Мальцева О.Г.,

ст. викладач кафедри вокально-хорової
підготовки вчителя
Комунального закладу «Харківська
гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

Постановка проблеми у загальному вигляді. Національною доктриною розвитку освіти України поставлено завдання постійного удосконалення педагогічного професіоналізму. Основою виховного впливу мистецтва на особистість учня є навчальна діяльність, тому в органічній єдності

з виховною проблематикою в Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти розроблено концептуальні засади мистецької освіти та визначено логічно побудований обсяг змісту освіти та виховання, необхідний для соціалізації особистості. Головним завданням учителя

художньо-естетичного циклу стає створення емоційної, захоплюючої атмосфери, щоб кожний урок надихав учнів на творчість. У контексті вищезазначеного більшої уваги потребують діти з особливими потребами та певними особливостями стану психофізичного здоров'я. Однією з таких особливостей є заїкання, яке частіше за все має неврологічну природу і від дій учителя залежить наскільки дитині буде комфортно знаходитись в класі та наскільки швидко вдасться подолати або згладити наявність заїкання та допомогти у соціалізації дитини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Заїкання – одна з найскладніших проблем логопедії, вона досліджувалась протягом усього ХХ ст. й понині, у вітчизняній логопедії пов'язана із працями відомих вчених В. А. Гіляровського, Г. Д. Неткачева, І. О. Сікорського, Н. А. Власова, М. К. Шеремет, В. В. Тарасун, С. Ю. Коноплястої, В. О. Кондратенко, Н. В. Чередніченко та ін.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми. У результаті аналізу бібліографічних джерел із теми дослідження даної статті, ми дійшли висновку, що в основному праці зі вказаної проблеми стосуються неврологічно-медичного, психологічного, логопедичного аспектів; деякі праці присвячені подоланню заїкання у дітей дошкільного та шкільного віку. При цьому ще потребує висвітлення застосування комплексного підходу в подоланні заїкання, зокрема системою заходів видів мистецтва, психологічного контакту, фізіологічних вправ у межах освітнього навчального закладу саме дітей молодшого шкільного віку.

Мета статті – виявити основні форми та методи подолання заїкання у дітей молодшого шкільного віку в контексті цілісної системи навчально-виховного процесу засобами дисциплін художньо-естетичного циклу.

Виклад основного матеріалу. Орієнтованість сучасної музичної педагогіки на формування творчого потенціалу й духовний розвиток особистості обумовлює нові завдання змісту фахової освіти. У цьому контексті проблема художньо-виховної цінності музично-педагогічного репертуару для роботи з дітьми та критерії його відбору набувають особливої важливості, особливо враховуючи корекційну специфіку роботи з дітьми, що заїкаються. Результатом навчання у ЗЗСО має стати не стільки отримання знань, вмінь, навичок, скільки системи особистісних якостей і компетентностей, що є важливими показниками розвиненої особистості та полягає у готовності використовувати отриманий досвід у самостійній практичній діяльності. Важливими підходами в реалізації державних стандартів освіти є:

- діяльнісний підхід;
- компетентнісний підхід;

- особистісно-орієнтований підхід;
- предметні (галузеві) компетентності стосуються конкретної освітньої галузі.

Основою змісту корекційної освітньої галузі є принцип об'єднання різних видів мистецтва і визначення художньої культури як системи взаємодоповнюючих явищ, вивчення яких є необхідною умовою формування у свідомості здобувачів середньої освіти цілісної художньої картини світу. Упровадження в навчально-виховний процес видів мистецтва в комплексі дає можливість розширити асоціативні уявлення здобувачів середньої освіти та збагатити їх суб'єктивне світосприйняття. Ці завдання можуть вирішуватися на рівнях від міжпредметних зв'язків до об'єднаних уроків. Змістом таких уроків можуть бути такі мистецтва як: музичне, образотворче, хореографічне, театральне та екранне. Взаємозв'язок між ними здійснюється завдяки об'єднанню уроків і тем.

Заїкання обумовлене низкою факторів, зокрема: незрілість центральної нервової системи; особливістю розвитку мовлення. Оскільки з-поміж багатьох інших функцій, мовлення з'являється пізніше, воно й найбільш слабе. При цьому для свого розвитку потребує багатьох складних розумових процесів: сприймання, аналізу, синтезу уявлень тощо.

Заняття з дітьми, що мають потребу в особистісному підході, повинні дотримуватись певних вимог, зокрема: заняття повинні бути спрямовані на виконання основних завдань корекційно-виховного впливу на мовлення й особистість дитини; побудовані з урахуванням дидактичних принципів.

Так, принцип систематичності і послідовності реалізується у побудові навчання від простого до складного, від відомого до невідомого, вивчення нового на основі попереднього матеріалу.

Принцип свідомості і активності реалізується у свідомому і цілеспрямованому подоланні дітьми недоліків свого мовлення, усвідомлення ними важливої ролі систематичної роботи над вірною вимовою.

Принцип індивідуального підходу потрібно реалізовувати в умовах роботи шкільного класу. Вивчення індивідуальних особливостей кожної дитини і відповідно підбір засобів корекційно-виховної роботи в залежності від її психічних і мовленнєвих можливостей.

Принцип наочності може реалізуватися в особистому прикладі вчителя.

Не слід звертати увагу дітей на дефекті, тому потрібно уникати слів «заїкання», «заїкаєшся», а краще говорити: «неправильне мовлення», «говориш не плавно». Треба акцентувати увагу дитини на її успіхах, створювати «ситуацію успіху».

Комплексний підхід до подолання заїкання є засобом застосування всебічного впливу для

корекції та розвитку особистості дитини із заїканням. Практикою доведено, що кращий ефект у виправленні заїкання досягається тільки за умови комплексного підходу, який ділиться на такі напрями: медичний, психотерапевтичний, логопедичний, логопедична ритміка або ЛФК, заняття співом.

Існує декілька основних напрямів роботи у подоланні заїкання у дітей: створення охоронного мовленнєвого режиму; зняття м'язової й емоційної напруги; розвиток моторних функцій, координації слова і ритмічного руху; формування фонаційного (мовленнєвого) дихання; робота над плавністю мовлення, розвиток інтонаційних характеристик мовлення; моторних функцій, злагодженості у вимові слова та ритмічного руху; виховання особистості дитини, що заїкається.

Логопедична ритміка є необхідною складовою комплексної корекції для подолання заїкання. До ритмічних засобів корекції віднесемо:

– *ритмічну розминку*, завданнями якої є розвиток координації рухів й орієнтування у просторі, отримання навички швидко реагувати на зміну темпу і ритму музики. З цією метою застосовуємо чергування ходьби і бігу, стрибки, елементи танцювальних рухів;

– *вправи, які підтримують м'язовий тонус*. Метою цих вправ є встановлення рівноваги між розслабленням та напругою у м'язах під час рухів, які можуть виконуватися з музичним супроводом;

– *слухання музики* виконує функцію активізації розумового процесу з виокремленням ритмічної та мелодичної складових. Для цього виду діяльності, враховуючи вік дітей, добираються різноманітні за характером, музично-ритмічними особливостями та емоційним впливом музика;

– *вправи для розвитку координації мовлення з рухами*. Використання рухових вправ під музику з одночасним промовлянням вголос мовленнєвих завдань, які поступово ускладнюються (складів, слів, фраз, віршованих і прозаїчних текстів);

– *спів пісень*, під час виконання яких корегується темп мовлення, плавність голосоведіння і більш глибоке дихання;

– *гра* сприяє закріпленню навичок, отриманих на занятті [7].

У виникненні заїкання важливим чинником є порушення мовленнєвого дихання: зокрема частішає дихання у момент мовлення, поверховий вдих, скорочений видих, порушення координації між диханням, фонацією й артикуляцією. Глибоке дихання є основою мовлення, воно забезпечує правильне голосоутворення, плавність мовлення, створює можливість, у залежності від змісту висловлювання, змінювати силу і висоту голосу.

Зазначимо, що мовленнєве або співацьке дихання є довільним і значно відрізняється від дихання у спокої. Найкомфортніші умови роботи

голосового апарату настають при вдиху і видиху за участю діафрагми. Контролювати правильне дихання можна тактильно, поклавши долоні на область діафрагми. Формуючи навичку діафрагмального дихання, можна його тренувати з використанням фізичних вправ (ходіння, нахили тулуба та ін.); застосовувати дихальну гімнастику, у процесі якої закріплюємо нижнє діафрагмальне дихання.

Дихальну гімнастику, запропоновану Олександром Миколаївною Стрельніковою [8] називають ще й «парадоксальною». Якщо слідувати основним принципам цієї гімнастики, то вдих і видих потрібно робити з рухами, що ускладнюють запропонований у даний момент елемент процесу дихання. Наприклад, вправа на стискання грудної клітини (нахиляємось вперед, руки зводимо перед грудьми та ін.) – вдих. А при розширенні грудної клітини, навпаки – видих.

При вдиху авторка методу рекомендувала уявити стан «принюхування», тобто вдих слід робити через ніс. При цьому рот має бути закритий, але губи не напружені як і м'язи обличчя; не потрібно випинати живіт, піднімати плечі або розправляти грудну клітку. Кількість повітря, яке набираємо, має бути невеликою. Норма вдиху встановлюється індивідуально. Видихається повітря через рот, але без спеціальної допомоги діафрагмою. При цьому губи розтискаються природно і довільно. Починати можна мінімум із двох таких вдихів – видихів. Кількість їх зростає в геометричній прогресії: 2-4-8-16-32 тощо. Таким чином дихання організується під час виконання комплексу таких вправ. При цьому кожна дихальна вправа, що підкріплюється певним рухом, обіграється із застосуванням певного образу (кішечка, робота насоса тощо). Зазначена «парадоксальна» гімнастика має сильний емоційно-позитивний вплив на дітей, що заїкаються, а також загальнозакріплюючий і оздоровчий вплив, що сприяє санації носоглотки. У роботі з дітьми над мовленнєвим диханням основна їх увага має приділятися видиху. Під час занять привчаємо дітей робити вдих без напруження, не піднімаючи плечей. Вдих повинен бути м'яким, коротким, але достатньо глибоким, а видих тривалим і плавним, без фіксації уваги на цих процесах.

Висновки. Отже, заїкання – важке мовленнєве порушення, що здебільшого виникає ще в дошкільному віці, але використовуючи комплекс засобів у системі, можна досягти позитивних результатів у подоланні цієї проблеми. Вирішальним засобом подолання заїкання у дітей є позитивний педагогічний вплив. Дитина не повинна бути залишена без уваги педагога, але разом з тим над її розвитком треба працювати дуже виважено, не перевищуючи існуючі вікові норми; дотримуючись сприятливого психологічного мікроклімату навколо неї.

Дитина не повинна відчувати зміни в своєму житті із появою заїкання.

Проблема заїкання має широкий резонанс у сучасній корекційній педагогіці, оскільки соціалізація та комунікація нині стали одними з важливіших аспектів життя особистості. З іншого боку ще й досі є питання із приводу причин виникнення заїкання та які саме форми, методи його подолання у дітей є найефективнішими. Тому перспективними є подальші дослідження педагогічного впливу на дітей із проблемою заїкання стосовно її корекції та подолання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бегас Л. Д. Корекція заїкання засобами театралізованої діяльності. Логопедія. 2011. № 1. С. 11–14.
2. Гиляровский В. А. Психиатрия, 1931. https://www.koob.ru/gilyarovskij_a_v/
3. Дригус М. Т. Проблема становлення особистісної ефективності школяра у психологічній системі І. О. Сікорського. Проблеми сучасної психології : збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України / за ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2018. Вип. 41. С. 90–101.
4. Мусіяка Н. І. Розвиток творчого мислення як особистісної детермінанти навчальних досягнень молодших школярів. Проблеми сучасної психології : Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені І. Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Вип. 41. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2018. С. 205–217.
5. Поварова И. А. Методологические аспекты психолого-педагогической деятельности логопеда. Логопедия сегодня. 2010. № 3. С. 18–24.
6. Сикорский И. А. Воспитание в возрасте первого детства. Сборник научно-лит. статей по вопросам общественной психологии, воспитания и нервно-психической гигиены : в 5 кн. Книга вторая. Статьи по вопросам воспитания. Киев, 1899. С. 1–134.
7. Шеремет М. К., Тарасун В. В., Конопляста С. Ю., Кондратенко В. О., Чередниченко Н. В. Логопедія. Підручник / за ред. М. К. Шеремет. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2010. 376 с.
8. Щетинин М. Дыхательная гимнастика Стрельниковой URL: https://artcompass.ru/media/guol1hla/1-80257_248751b7ea49793a7ead8c479313d29b.pdf